

ZNANSTVENI SKUPOVI

ZNANSTVENI SKUP »PETRINJA 1592-1992« Sisak 11. prosinca 1992.

Uz 400. obljetnicu podizanja Nove Petrinje Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Institut za suvremenu povijest, Zagreb, Povijesni arhiv u Sisku i Matica hrvatska Petrinja organizirali su jednodnevni znanstveni skup »Petrinja 1592-1992«. Skup je održan pod pokroviteljstvom Ministarstva kulture i prosvjete i Ministarstva znanosti, tehnologije i informatike Republike Hrvatske 11. prosinca 1992. u Sisku.

Povijest Petrinje predstavljena je na ovom znanstvenom skupu čitavom lepezom povijesnih, socijalno-ekonomskih i kulturnih tema čiji pregled donosimo uz imena autora redom kojim su referati izneseni na skupu: Dragutin *Pavličević* »Petrinja kroz povijest«, Ivica *Golec* »Znameniti i zaslužni Petrinjci«, Ivo *Goldstein* »Petrinja od prvog pisanog spomena do 1592. godine«, Lelja *Dobronić* »Petrinja u srednjovjekovnom arhidakonu Gora«, Milan *Kruhek* »Postanak i razvoj petrinjske tvrđave 1592-1765«, Alexander *Buczynsky* »Petrinjski vojni komunitet kao privredna dosjetka«, Andrej *Čebotarev* »Vlasi na području Petrinjske pukovnije«, Ivica *Golec* »Petrinjski cehovi u 18. i 19. stoljeću«, Božena *Vranješ-Soljan* »Osnovne značajke vjerske i nacionalne strukture stanovništva Petrinje 1850-1880«, Agneza *Szabo* »Petrinja i hrvatske preporodne institucije (1835-1848)«, Ivo *Nejašmić* »Etnička struktura Petrinje 1880-1991«, Dragutin *Pavličević* »Narodni pokret u Petrinji i petrinjskom kraju 1883. godine«, Branka *Boban* »Model Radićevog odnosa prema srpskom pitanju u Hrvatskoj«, Đurđica *Cvitanović* »Crkvena umjetnost na području Petrinje - In memoriam«, Mira *Kolar-Dimitrijević* »Gospodarsko-socijalni život Petrinje (1918-1941)«, Hrvoje *Matković* »Političke stranke i skupštinski izbori u Petrinji (1918-1941)« i Nenad *Lipovac* »Povijesno-urbanistički razvoj i graditeljstvo Petrinje«.

Rezultati rada znanstvenog skupa »Petrinja 1592-1992«, bit će objavljeni u vidu zbornika, nadamo se u slobodnoj Petrinji.

Zvezdana Sikirić

ZNANSTVENI SKUP »BITKA KOD SISKA 1593« Zagreb - Sisak, 17-18. lipnja 1993.

Povodom 400. obljetnice pobjede pod Siskom održan je u Zagrebu i Sisku dvodnevni znanstveni skup »Bitka kod Siska 1593«, u organizaciji Instituta za suvremenu povijest, Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta i Povijesnog arhiva u Sisku. Ovaj skup, pod pokroviteljstvom predsjednika Republike Hrvatske Franje *Tuđmana* i Ministarstva znanosti i tehnologije Republike Hrvatske, okupio je brojne hrvatske historičare te goste iz Slovenije, Austrije i Mađarske. Na svečanom otvaranju, kojem su prisustvovali i msgr. Đuro *Kokša*, pomoćni biskup zagrebački, Branko *Jeren*, ministar znanosti, Vesna *Girardi-Jurkić*, ministrica prosvjete i kulture, turski veleposlanik *Yüksel Sylemez*, slovenski veleposlanik *Matija Malešić*, izaslanik austrijskog veleposlanika *Leopold Melichar* i rektor Zagrebačkog sveučilišta *Marijan Šunjić*, skup je pozdravio osobni izaslanik predsjednika *Tuđmana*, *Anđelko Mijatović*, a zatim su u ime domaćina govorili ravnatelj Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta *Ivo Goldstein* i gradonačelnik Siska *Darko Pavlak*.

Prvog radnog dana znanstvenog skupa, u Zlatnoj dvorani Instituta za suvremenu povijest u Zagrebu izneseno je deset referata.

Mirko Valentić u svom referatu »Hrvati u stogodišnjem ratu 1493-1593« dao je pregled zbivanja na hrvatskom prostoru od poraza na Krbavskom polju do pobjede kod Siska. Ovo teško stoljeće u kojem je Hrvatska pod silovitim turskim udarima izgubila mnoge važne tvrđave i gradove i bila svedena na »ostatke ostataka« izuzetno je važno za hrvatsku povijest, naglasio je dr. Valentić, istakavši njegove tragične posljedice - gubitak teritorija i rijeke izbjeglica - ali i njegove velike i trajne zasluge: hrvatsko kraljevstvo ipak nije nestalo i nad Zagrebom se nikad nije zavijorila turska zastava.

Referat Miroslava Kurelca »Sisačka bitka u svjetlu suvremenih hrvatskih i europskih događanja« smjestio je bitku u širi europski okvir, pokazavši da se nekadašnji duh uzvišenih ideala i uzajamnosti, u Europi 16. stoljeća već posve izgubio u partikularnim interesima. Zato u vrijeme kada »najkršćanskiji vladar«, francuski kralj, u Turcima već nazire prirodnog saveznika, a Venecija radi ekonomskih interesa sudjeluje u prijevozu turske vojske, sjajni govori hrvatskih poslanika na europskim dvorovima ne mogu naići na željeni odjek, a sva pomoć ostaje više - manje na suosjećanju i obećanjima. Neefikasnosti kršćanske Europe značajno pridonosi i mit o nepobjedivosti Turaka. Njemu je prvi udarac zadala bitka kod Lepanta, ali stvarno ga može uzdrmati samo poraz turske sile na kopnu, i tu je pravi značaj bitke kod Siska: sisačka pobjeda izvela je duhove iz dugotrajne depresije i potakla nadu da će i konačna pobjeda biti na strani kršćana.

Milan Kruhek svojim je referatom »Borbe Hrvata za kaptolski kaštel u Sisku i utvrde kupske obrambene granice (1591-1596)« dao živu sliku zbivanja na terenu u ovom presudnom razdoblju te opisao ratnu strategiju i sam tok velike bitke 1593, kad je turska vojska, postavljena na relativno malom prostoru između Kupe, Save i Odre, gdje nisu mogući manevri, pod žestokim udarom kršćanske vojske bila bačena u Kupu. Bitku kod Siska nazvao je povijesnim bojem za opstojnost zemlje i na kraju naglasio da su vojni uspjesi Hrvata, posebno 1595. i 1596. godine dobili svoj odjek u miru potpisanom 1606, kojim je jedino Hrvatska povratila dio svog teritorija, pomaknuvši granicu s rijeke Čazme na Ilovu.

Uloga Zagrebačkog kaptola kao graditelja i vlasnika sisačkog kaštela te zagrebačkih kanonika kao organizatora njegove obrane i aktivnih sudionika bitke prikazana je u referatu »Zagrebački kaptol i obrana Siska« prof. Andrije Lukinovića. Kaštel se počeo graditi na kaptolskom imanju 1544, u vrijeme kada je polovica biskupije opustošena ratom, a financijsko stanje Kaptola takvo da su se za kupovinu oružja i plaćanje haramija morali prodavati kaleži iz katedralne riznice. Razvoj događaja je pokazao da ova ulaganja i troškovi nisu bili uzaludni. Sisački kaštel postao je onaj zid koji je zaustavio tursku silu, a njegova obrana najsjajnija je točka u povijesti Zagrebačkog kaptola.

Poslijepodnevni dio simpozija započet je referatom Snježane Buzov »Sukobi Hrvata i Osmanlija tijekom druge polovice 16. st. u povijesnici Mustafe Selaniki-Efendije«, a slijedio je referat Andreja Hozjana iz Maribora »Sisački ratovi u obavještajnoj službi Austrijske Carevine«. Hozjan je prikazao funkcioniranje obavještajne, kontraobavještajne i poštanske službe sa središtem u Ratnom vijeću u Grazu, davši pritom primjere doznavanja turskih planova (bjegunac iz turskog zarobljeništva) i pravovremenog otkrivanja izdajice (u Sisku u vrijeme opsade 1592), no - naglasio je autor - efikasnost kršćanske obavještajne službe ni izdaleka se ne može mjeriti s turskom, koja je na to trošila mnogo veće novce i imala puno više uhloda.

Sistem opskrbe vojske na hrvatsko-turskoj granici obradio je Leo Teufel u svom referatu »Proviantswesen des 16. Jahrhunderts«. Opskrbna služba organizirana je iz Graza, a bila je povjerena »Proviantsmeister«-ima, najčešće štajerskim plemićima. Sistem skladišta, takozvanih »Proviantshäuser« u raznim štajerskim gradovima osiguravao je dovoz velikih količina osnovnih namirnica, soli, žita, mesa i vina do Varaždina odakle se vršila dalja raspodjela. Glavno prijevozno sredstvo bili su riječni brodovi plitkog gaza, a roba je uz propisanu dozvolu bila oslobođena carina od Graza do Varaždina. Cijene su u 16. stoljeću bile strogo određene.

Marija Šercer održala je referat »Vojna oprema i naoružanje u vrijeme sisačke bitke« i uz pomoć dijapozitiva prikazala izgled bitke i vojske tog doba. Veliki topovi na bastionima i velike jednostruke i dvostruke puške usadene u bedeme glavna su obrana utvrde. Napadači dovoze pokretne topove kojima oštećuju zidove. Laka artiljerija, manji topovi raznih kalibara, služi za razbijanje četa. Konjanici od vatrenog oružja imaju pušku i dva pištolja, a kad ispale tri pucnja nastavljaju borbu mačem. Glavnina bitke i dalje se vodi prsa o prsa, sabljama i mačevima, sjekiricama i kopljima.

Dijapozitivima je bio popraćen i referat Marine Bregovac-Pisk »Likovni prikazi bitke kod Siska od 16. do kraja 19. st.«. Najčešći i najbrojniji su prikazi u grafici. To su bakrezi i drvorezi nastali s različitim namjenama. Neki su tako ukomponirani u zemljopisne karte, dok su neki bili priloženi izvještajima ili dodani kao ilustracija opisu bitke. Najveći dio njih čuva se u Beču i Zagrebu. Mnogo su rjeđe slike, a dodati treba i jednu fresku u Mađarskoj te jedan brončani reljef u Ljubljani.

Referat Nenada *Moačinina* »Neki problemi tumačenja turskih izvora u vezi s bitkom kod Siska 1593.« ukazao je na malobrojnost turskih izvora o ovom događaju i na činjenicu da oni ne ostavljaju dojam da se radi o vremenu totalnog rata. To se tumači razmimoilaženjem interesa regije i centra: koliko god bio značajan za ove krajeve, iz carigradske perspektive Sisak je tek na sporednom pravcu prodora turske vojske. Što se tiče brojnosti turske vojske pod Siskom, Moačanin je - prema broju spahija, prosječnom broju njihovih pratećih vojnika i približnom ukupnom broju krajiških posadnika - procjenjuje na 15 tisuća ljudi, u krajnjem slučaju 25 tisuća.

Drugi radni dan znanstvenog skupa odvijao se u dvorani Glazbene škole Fran Lhotka u Sisku, a održano je osam referata.

Nakon uvodne riječi sisačkog gradonačelnika Darka *Pavla* o Sisku kroz povijest i danas, prvi je referat održao Vasko *Simoniti*, »Pomen bitke pri Sisku u luči slovenske historiografije in zgodovinskega spomina«. Bitka kod Siska, u kojoj su sudjelovale kranjske čete pod vodstvom A. Auersperga i R. Eggenberga, u slovenskim je zemljama već od suvremenika doživljena kao vlastita pobjeda. Osim neposrednog učinka - nastupilo je za Kranjsku mnogo mirnije razdoblje - ona je imala i ne manje važan psihološki učinak - svijest da se mogu obraniti od turske sile. Bitka je već u 17. stoljeću ušla u narodnu pjesmu i historiografiju (Valvasor), a u 19. stoljeću i početkom 20. poslužila je za jačanje slovenske nacionalne svijesti, kako u historiografiji, tako i u literaturi tog razdoblja.

»Sisačka bitka u mađarskoj povijesnoj literaturi« naslov je referata Tibora *Acsa*, gosta iz Budimpešte. Sisačka bitka kod Mađara nema toliko odjeka niti u narodnom životu niti u historiografiji; pažnju im daleko više zaokuplja rat koji se u isto vrijeme vodi u njihovoj vlastitoj zemlji. O sisačkoj bitci nema većeg djela, ali je svoje mjesto našla u trećem tomu velike sinteze mađarske povijesti gdje je naglašeno strateško značenje Siska kao i to da su ondje Turci prvi put pobijedeni u otvorenoj borbi.

Letke kao oblik suvremenog izvještaja o bitci obradio je Felix *Tobler* iz Eisenstadta u referatu »Reaktionen auf die Schlacht bei Sisak im Spiegel zeitgenössischen Flugschriften«. Letci su preteče novina, a mogu se sastojati od jednog lista (Flugblatt) ili od više stranica (Neue Zeitungen). Izlazili su u velikim europskim gradovima nakon velikih bitaka, slijedeći tako interes publike za određeni događaj. Da zanimanje koje je pobudila kršćanska pobjeda kod Siska nije bilo malo, svjedoči priličan broj danas poznatih letaka koji o njoj govore, a i činjenica da se među njima, osim njemačkih, nalaze i oni pisani na francuskom, engleskom i flamanskom jeziku.

U referatu »Bitka kod Siska u opisima suvremenika« Damir *Karbić* posvetio je pažnju suvremenim izvještajima literarnog karaktera na latinskom jeziku. Njihovi pisci dobro su upućeni suvremenici (historiograf Nikola Istvanffy, u doba bitke zamjenik ugarskog palatina) ili sudionici događaja (zagrebački kanonici Nikola Jalkoci, sisački špan 1591. i Nikola Mikac, sisački špan 1592.). Kao i sama sisačka bitka, i onovremena djela napisana o njoj svojevrsna su prekretnica. Dotadašnje oplakivanje tragičnog stanja zamjenjuje u hrvatskoj historiografiji nova samosvijest hrvatskog kraljevstva, čiji će vrhunac biti djelo »Croatia rediviva« Pavla Rittera Vitezovića.

Milan *Pelc* je u referatu »Vijest-senzacija-propaganda: predstavljanje povijesnog događaja u 16. stoljeću na primjeru bitke kod Siska« uzeo konkretan primjer letka izdanog povodom druge opsade Siska (1592) i izvještaja Fuggerovog trgovačkog agenta o istom događaju i pokazao na koji način mediji početkom novog vijeka govore o događaju i kako utječu na raspoloženje šire publike. Zbog udaljenosti događaja, a ponekad i zbog težnje za senzacionalizmom letak nije uvijek pouzdan kao povijesni izvor o samoj bitci, ali zato odaje mnogo više o stanju duha vremena i primaoca kojima je namijenjen: On svojom porukom, da je kod Siska uz Božju pomoć mala skupina pobijedila bezbožnike, ima upravo terapijsko djelovanje u vrijeme paničnog straha od Turaka.

U podnevnoj pauzi sudionici skupa su razgledali stari sisački kaštel, a zatim je rad nastavljen referatom dr. Stipe *Botice* »Sisačka bitka u hrvatskoj književnosti«. Sisačka bitka, kao dugo iščekivani trenutak preokreta nakon već stogodišnje borbe protiv Turaka, dobila je svoj odjek i u usmenoj pučkoj pjesmi i u umjetničkom stvaralaštvu. Najstarija zapisana narodna pjesma o tom događaju, bugaršćica od 33 stiha, zabilježena u prvoj pol. 17. st, spada u red najvrednijih hrvatskih bugaršćica. Sisačka epopeja našla je mjesto u Kačićevoj Pismarici (83. pjesma), a posvećena su joj i dva epa i dva dramska djela; »Razboji od Turaka« A. Bratosaljića Sassina (1594) i »Obszedyenye y Pobjoj Sziszechki« T.

Goričanca (1837) te »Sisciensis victoria« A. Mandela (1717) i »Juran i Sofija« I. Kukuljevića Sackinskog (1837).

U svom referatu »Razboj od Turaka' kod Siska 1593. od Dubrovčanina Antuna Sasi-
na« Rafo Bogišić je osvijetlio ovo zanemareno i nepravедно zapostavljeno djelo. Ep
počinje bitkom kod Siska 1593. te u slijedećim »razbojima« prati ratna zbivanja do kraja
1594. godine. Ep je pisan neposredno nakon ovih događaja, a pjesnik je u njemu
upotrijebio vjerojatno sve vijesti koje su o bitkama doprle do Dubrovnika, zaodjenuvši ih
u lirske forme i uvodeći vilu kao glasnicu s bojišta. Način pristupa tematici i otvoreno
radovanje uspjesima pokazuje živo zanimanje koje Dubrovčane veže za ostale hrvatske
krajeve i daje poemi naglašen općehrvatski znak.

Posljednji referat bio je »Povijesno-arhitektonsko vrednovanje sisačkog kaštela« Andreja
Žmegača. Kaštel je sagrađen u 16. stoljeću, a pitanje autora projekta i talijanskih gradite-
lja koji se u tom kontekstu ponekad spominju ostaje i dalje otvoreno. Trokutni oblik
(uvjetovan položajem na sutoku rijeka, a vjerojatno i razlozima raspoloživog vremena i
novca) i visoke kule daju kaštelu srednjovjekovni izgled, no sama struktura gradnje su-
vremenija je od vanjskog oblika utvrde. Kameni su samo temelji utvrde, dok su zidovi
sagrađeni kombinacijom opeka-nabijena zemlja, koja se u 16. stoljeću pokazala mnogo
adekvatnijom protiv projektila nego kamen.

Na kraju su predstavljene dvije knjige, »SISAK U OBRANI OD TURAKA 1544-1597« i
»DOKUMENTI O SISACKOJ BITCI 1592-1598«. Prvu knjigu pripremili su J. Ivanović, J.
Kolanović, A. Lukinović, F. Močanin i I. Pampér, a namijenjena je ljudima iz struke koji
u izvornom tekstu mogu naći niz podataka za svoj rad. Drugu knjigu priredio je Josip
Barbarić, namijenivši je širem krugu čitatelja, prvenstveno sisačkih.

Radovi izneseni na dvodnevnom znanstvenom skupu uskoro će, prema riječima orga-
nizatora, biti objavljeni u zborniku radova.

Zvezdana Sikirić

UDK 949.75

ISSN 0353-295X

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVLJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

R A D O V I

VOL. 26

Z A G R E B

1993.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI ODBOR:

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Za izdavača
Ivo Goldstein

Priprema za tisak
Hrvoje Stančić

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Zagreb, Krčka ul. 1

Časopis izlazi jednom godišnje.

Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti i tehnologije.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu fizičku i tehničku kulturu R Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije R Hrvatske pod br. UP-547/2-84-1984.